

Afsnit 21: Fridtjof Nansen

1, 2, 3. Sverige havde ballonskipperen Andrée der aldrig havde fløjet en luftballon før han kappede linen og satte kurs mod Nordpolen.

Han styrtede ned i isørkenen.

Norges største var nok Nansen med den bjørnestærke viljekraft.

Og Danmark havde Knud Rasmussen. Fortrylleren, som gik sine egne veje.

Men der var også Amundsen, Heyerdahl, Nordenskiöld og Mylius-Erichsen. De største her fra Norden. Du lytter til Den yderste grænse. Jeg hedder Bjørn Harvig, og jeg har været formand for Eventyrernes Klub. I denne tredje sæson vil jeg dykke ned i de allerstørste nordiske opdagelsesrejsende og deres ekspeditioner fra det 19. og 20. århundrede.

Nansen er for mig en person jeg har kendt hele mit liv. Jeg var ganske lille, da jeg var på ski i Norge. Fem år. Og det fortsatte jeg med i mange, mange, mange, mange år. Og da jeg blev lidt større, så legede vi Nansen og Knud Rasmussen og Amundsen på ski i de norske fjelde. Da jeg blev større, så fik han en langt større og vigtig betydning, fordi han var med til at planlægge mine egne store ekspeditioner.

I har lige hørt dagens gæst John Andersen introducere norske Fridtjof Nansen. Og tak John. Og Velkommen til.

Tak!

Du er forfatter. Stor kender af Grønland og arktisk ekspeditionshistorie. Du har gået over indlandsisen på ski flere gange. Og så er du den eneste mand i verden, der har padlet rundt om Grønland i kajak. En historie, der burde være et selvstændigt afsnit her i den yderste grænse. Så John, nu kender jeg sig også, så jeg må sige, jeg har glædet mig rigtig meget til dette afsnit. Vi skal tale om Nansen. Den moderne polarforskers og opdagelsesrejsendes fader Nansen gik forud alle de andre legender og inspirerede de fleste af dem.

Navne som kun ganske få kan måle sig med: Shackleton. Amundsen, Scott og Peary. Nansen. Første mand over indlandsisen i 1888. Fem år senere drog han ud på en tre år lang rejse med skibet Fram for at blive den første på Nordpolen. Senere blev han diplomat, ambassadør, og i 1922 fik han tildelt Nobels fredspris. John, du ikke den eneste, som Nansen har fascineret. De største danske opdagelsesrejsende var det også. Jeg har af mærkelige omveje fundet, for mig synes jeg jo, et kæmpe scoop, fordi jeg har fundet lydfilm med vores allesammens Peter Freuchen, der fortæller om Nansen som sit barndoms forbillede.

Lyt med her engang.

Nu hvor der er sket dette, at de store nordmænd Sverdrup og Fridtjof Nansen, der jo netop har fået skrevet deres bøger og der stod glans om deres navn. Og det var nemlig Fram over Polarhavet, som jeg læste, som opflammede mig.

Jeg har også fundet et citat fra Knud Rasmussen. Det var sådan, at Knud Rasmussen holdt mindetalen for Nansen i det norske geografiske selskab, og talen er afholdt den 29. Oktober 1930. Og her et, synes jeg selv, et meget smukt citat fra Knud Rasmussen.

Nogle af mine første og stærkeste barndoms minder samler sig om ham. Fridtjof Nansen er gået på ski over Grønland rygtes det langs vestkysten fra boplads til boplads. Jeg var dengang kun ni år gammel, og mit hjem var Jakobshavn. Den bedrift kunne vi grønslænderdrengene vurdere. Det gyste i os, vi, som kendte indlandsisen fra de fjeldtoppe, vi så ofte havde besteget. Disse endeløse masser af sne og is, som blev borte i horisonten, og så de giftgrønne bundløse spalter der rev bræernes hvide ryg op nede omkring Isfjord. Vi kunne ikke forstå, at denne skifærd var mulig, men vi ser straks begreb. Det var den fanfare, der lå i det fremmede mands navn. Der var klang i det. Modig handling, dåd og eventyr. Vi tog den fremmede mand til os som vor egen, vor helt og vor forbillede. Ham vil vi ligne som ham vil vi være, når vi engang blev voksne.

Det er jo fantastisk smukt. Også Knud Rasmussen, som kan forme ordene på den smukkeste, fineste måde.

Jeg bliver sgu helt sentimental. John fortæl. Hvad betød Nansen for den norske selvopfattelse?

Han betød alt. Det var en meget kritisk situation for Norge. De var meget, meget fattige. De var ved at blive selvstændige.

Økonomien var jo i bund, og man havde været undertrykt i mange, mange århundreder. Så den lå helt i bund, man havde brug for en helt, man havde brug for en til at se op til.

Der kommer Nansen ind fra siden som manden, der løser op for den gortiske knude i det norske samfund.

Og det gør han jo på fortryllende måde.

Fortæl hvor han kom fra Nansen.

Han kommer jo fra Oslo. Han er født lidt uden for Oslo, og der ligger noget, der hedder Nordmarken og ude i Nordmarken, der står man på ski. Det har jeg selv gjort mange gange. Jeg har store relationer til Norge som jeg kort fortalte.

Og allerede der er det klart, at allerede dér begynder hans evner at komme til rette, fordi han var en enormt dygtig skiløber. Og så senere hen, så udvikler han selvfølgelig sine færdigheder på skiene, og så langsomt, så dukker der nye planer op.

Og hvordan... Er du klar over, hvordan han fik den plan? Nu skulle han ud og gå på indlandsisen.

Han var ude med en sælfanger, og da drev de langs med østkysten af Grønland, og da så han storisen.

Og da tænkte han så, at det må kunne lade sig gøre. Det kan ikke være rigtigt, at man ikke kan krydse isen fra den ene side til den anden side. Den tanke den ruller rundt i ham. Men så bliver han afbrudt af, at han skal skrive sin disputats og så videre og gøre sig færdig på universitetet. Først da han er 27 år, og det er jo ikke rigtig gammelt, men

da havde han allerede faktisk en flot uddannelse bag sig og havde sin doktorgrad. Sin første doktorgrad. Og da kommer planen om at krydse Grønlands indlandsis.

Hvordan gør man så det i 1888.

Det gør man ligesom... Og det er det, der er interessant med Nansen. Det gør man ligesom på Hardangervidda. Man tager til Finse i Hardangervidda oppe på den nordlige side, og så krydser man hen over Vitter. Det er som at være i Grønland. Hardangervidda er en stor iskage, der ligger op på dette højfjelds område, og de ting man kommer ud for dér, er de samme som på Grønland, så det gør han naturligvis. Han tager til Hardangervidda om vinteren, hvor det virkelig er barskt. Jeg har selv prøvet det mange gange. Og der er han klar over, at det er ikke nogen let sag. Man skal have nogle folk, som kan stå på ski. Man skal have nogle robuste folk, og man skal have udstyr. Først og fremmest. Som skal kunne klare den meget store belastning, det er at krydse isen, og der går han så i gang med planlægningen.

Det tapper ind i en tid, hvor der stadig var, og i dette tilfælde bogstaveligt talt, hvide pletter på kortet. Land, der ikke er opmålt. Tanker om, hvad er der deroppe? Hvornår tror du, det gik op for Nansen, at han ville det? At han ville op og være den første mand, der gik over den is?

Nysgerrighed og eventyrlyst er nogle meget kraftige elementer i hele den måde at gøre det på. Men også hele den der forberedelse har betydet meget for ham.

Udviklingen af teknik. Udstyr. Sætte sig ind i historien.

Nordenskiöld havde været et stykke oppe på isen. Det er den svenske polarforsker. Og han kontakter ham for at høre, hvordan det så ud. Og Nordenskiöld sagde: Jo, 200 kilometer op på isen, og så tilbage igen. Der var fanme bare is, ikke. Så Nansen havde faktisk lidt fornemmelse af, at det var en stor isklump.

På samme måde som vikingerne. Vikingerne som Nansen selvfølgelig kendte meget til fordi de kom fra Norge, de der nordboere, der sidenhen kom til Grønland. De kommer fra Norge, og det er meget klart, fordi vikingerne i Norge de kendte til topografien i Norge. De kommer til Island. Der ligger der en stor bræ, som er større end den, der

ligger i Norge. Så Siger vikinger: Men vi tager over længere vestpå, og der ligger der en endnu større bredde.

Altså de tre trin var afsættet for topografien for Nansen. En anden ting var den historie, der lå forud. Den danske polarforsker Gustav Holm for eksempel. Han laver en meget berømt ekspedition i 1884-86, som hedder konebådsekspeditionen. Der sejler han med konebåde ovre fra vestkysten, rundt om Kap Farvel og op langs Grønlands østkyst og kommer op til det, vi kalder for Tasiilaq. Ammassalik i gamle dage.

Han sejler faktisk. Han sejler med en kvindelige besætning. Konebådene, det var kvinder, der roede, og det er en lang og spændende historie. Men han konsulterede Gustav Holm meget indgående, fordi Gustav Holm, han rejste langsomt. Og når man rejser langsomt, så kan man nå at lave notater omkring topografi og dyreliv og mennesker. Der boede mennesker på denne kyst.

Og det gør Gustav Holm, og derfor kontakter Fridjof Nansen Gustav Holm for at få alt mulig kendskab til hvordan er der. Og Gustav Holm siger faktisk til ham, hvor han skal gå op på isen.

Du skal gå op på isen syd for Ammassalik ved det sted vi kalder Ikateq i dag.

Dér hvor alle dem der krydser over indlandsisen og især nordmænd, de siger, at nu tager vi op på indlandsisen og krydser isen. Det er bare en lille ting, man gør, ikke. Men i hvert fald. Det er Gustav Holm, der lægger nøglen til, hvor han skal angribe det her projekt. Det skal være, ved Ikateq fordi der er bræerne rolige. Der kan du gå op uden store problemer. Der er spalter, men det giver ikke så store problemer som andre steder.

Så det er en lang, lang forberedelserne han har, Nansen. Det er også noget, han var kendt for kan jeg forstå også på dig, John.

Er du rigtig klog, voldsomt lang. Og så når man så sejler ind til Grønland ude fra øst og over mod vest og ser Grønland, så ser man jo alle de der fantastiske bjerge nord fra Ammassalik, som er 2.000 meter høje og rejser sig direkte fra havet og op i luften.

Og syd for Ammassalik kan man se det flade land. Det minder på mange måder om vestkysten i Grønland, fladt og afrundet af isen, så bare dette indtryk har været helt vildt ophidsende for dem at se. Vi skal sgu ikke op nordpå, hvor de store bjerge er. Vi skal ned til lavlandet for at komme op på isen.

Hvem var de afsted på den ekspedition over indlandsisen?

Der var først og fremmest Sverdrup, som sidenhen blev meget, meget, meget berømt. Han sejlede Fram og så videre, og så var der to samer Balto og Rauna.

Var det ikke sådan, at Nordenskiöld den svenske, havde givet Nansen et tip om, at det var godt at tage nogle af de her finske samer med fra Norge.

Det er rigtigt, fordi de kunne stå på ski. De var vant til at bo i kulde og frost, men det viser sig jo sidenhen, at der var lidt problemer med de samere.

Og så havde han en med, der hed Kristian Kristiansen tror, det var. Og de er altså de fem personer og det er norsk stil, som man siger. Og det vil sige, at de er på ski og det er med trækslæder, og det var det, der var planen og så lavet. Alt det bliver så lavet og gennemprøvet på Hardangervidda og gennemprøvet andre steder. Sådan så udstyret, det var helt tiptop.

Og så selve afrejsen. Den foregår så med et skib, Jason, hvor de sejler ind mod Grønlands østkyst og bliver fascineret. Det gør man selvom man flyver i dag. Jeg har nu engang sejlet ind til østkysten, og det er en fantastisk oplevelse. Men i dag, når man flyver, så er det også en stor oplevelse, fordi pludselig dukker op i horisonten den kyst, som er fantastisk. Der står de dér i stævnen af Jason og kigger, og de stævner ind imod Ammassalik. Og da de så kommer ind, så er isen i drift. De er små 100 kilometer ude, og isen den er i drift. Det vil sige, at isen bevæger sig fra nord til syd.

Hvad betyder det?

Isen bevæger sig.

Nej, det er et isbælte, et meget, meget tæt isbælte, der ligger langs med Grønlands østkyst. Den aftager i løbet af sommeren, og så opstår den igen hen på efteråret. Men det er drivis fra Nordpolen, som så pakker på en særlig måde og ligger som en barriere langs Grønlands østkyst for sejlads.

Og så kommer de ind i dette drivis der, og skibet kan ikke komme ind til land, fordi det er for voldsomt. Og så begynder de at drive sydpå, og så kommer de forbi en fjord, der hedder Sermilik fjorden. De kommer ned til det sted, hvor han skulle op på isen ved Ikateq.

Og så bliver Nansen urolig, fordi nu er vi ud for det sted, hvor vi skal op på isen, og nu ligger vi og driver med skibet. Og hvad fanden gør vi så? Undskyld, men der er kun én ting at gøre, og det er at gå ud på isen og så gå ind til land. Og det er en voldsom beslutning. Så hurtigt bliver tingene...

Det kommer bag på dem, at der er så meget drivis?

Ja, at de ikke kunne komme igennem. Og at den driver så hurtigt. Og så i hast får de så nogle joller opereret til og alt deres udstyr med slæder og telte og proviant og så videre og så videre ned i de her joller ude på isen. Og så begynder de at trække ind mod land. Men da viser det sig, at strømmen er så stærk. Isen driver 3-4 kilometer i timen, at de driver. De kan simpelthen ikke komme ind til land. Isen pakker også. Det vil sige, at isen støder sammen og så skubber den sig op i nogle store kanter. Det kan være 4-5 meter høje kanter, man skal krydse for at komme igennem, så de driver ned langs med østkysten og ser hele kysten.

Og det er ikke en dag, det er i tre uger, hvor de driver og bor ude på isen og skyder nogle sæler, og de driver længere og længere og længere og længere sydpå.

De er ikke engang kommet i gang med projekt. Overhovedet ikke gået i gang.

Og 500 kilometer nede åbner isen sig. Så kan de så komme ind til land. Og når de kommer til land, så er der det, vi kalder for landvand. Og det hænger sammen med, at gletsjerne er meget voldsomme på Grønlands østkyst. Mange af dem går ud til havet, og om sommeren er der meget, meget stor afsmeltning, og det betyder, at det tryk af

vand fra isen, det gør, at der er en rende langs med kysten. Det kalder vi for kystvand hedder det.

Men drivisen kører stadigvæk ude på det stykke, hvor man kan sejle langs kysten, og det gør de så. Så kommer de i land, og så begynder de at sejle tilbage nordpå. Og de når altså slet ikke op til det sted, hvor Nansen havde forestillet sig.

Så kommer de op til et sted, der hedder Umilik, og jeg har været alle steder, så jeg kender det.

Så kommer de op til Umilik, og der er en eskimolejr. Og der sker der noget andet for Nansen, som er meget, meget vigtigt. Hele den der kultur dukker op for ham. Altså eskimoerne. Han havde hørt om dem, naturligvis nu, nu siger man inuitterne. Han havde hørt om dem. Hvad var det for nogle? Nu så han hvordan de levede. Han så, hvad det var for nogle mennesker, og han blev dybt fascineret, dybt fascineret over den evne til at overleve af ingenting.

Han får ikke den idé, at han vil have nogle af dem med sig?.

Nej, nej, nej, det gør han ikke. Ikke på det tidspunkt. Måske bagefter. Men han bliver fascineret. Så der er de i noget tid og bliver restituerede for den der drabas rejse, de har lavet. Og så begynder opstigningen.

Og når du siger opstigning, hvad betyder det?

Det betyder, at indlandsisen er krum. Indlandsisen er 3 kilometer høj over havets overflade. 3 kilometer. Og det højeste punkt ligger sådan lidt forskudt. Det ligger tættere på østkysten end på vestkysten. Det vil sige, at der er en stigning når man går opøst, indtil man når det højeste punkt, og så går man ned mod vestkysten. En anden ting, der var vigtigt for Nansen, var at starte på Grønlands østkyst, fordi som han skrev et andet sted i sin bog, så skrev han, at: jeg vil hellere forlade den ubeboede østkyst og komme over til den beboede vestkyst, hvorfra jeg med sikkerhed kunne komme tilbage med min besætning. Det er jo et hensyn, som følger Nansen også på Fram-ekspeditionen. Altså at han har stor omsorg for dem han har med på sin rejse. Meget stor omsorg. Så derfor synes han, det er det sikreste at starte på østkysten, hvor man har kræfter, energi,

evner og så komme op på toppen af indlandsisen og så derfra langsomt gå ned ad bakke. Og der er en mærkbar forskel på at gå op og gå ned, selvom det kun er nogle få grader. Jeg har prøvet det flere gange. Så er det meget, meget anstrengende at slæbe på 100-200 kilo, hvad man nu slæber. De havde næsten 200 hver op af isen.

Og det er voldsomt anstrengende.

Og det kan lyde som logik i dag. Men de er de første, der gør det, så på den måde er det også en genistreg at se det sådan.

Lige præcis.

Så kommer de op på isen, og da opdager de så nye vanskeligheder.

Men det er jo så ikke et nyt problem for Nansen, for han vidste godt, at der var spalter. Og det er der jo i de dér randzoner af isen, hvor isen går ned ad bakke, og den bliver trykket bagfra, og den skal hele tiden bevæge sig ud mod kysten.

Og der opstår der spalter fordi terrænet er ujævnt omme bag ved og spalterne er ofte om vinteren og langt hen på sommeren dækket af sne, og det betyder, at man pludselig kan falde ned i spalter. Og de er dybe.

Og de kan være meget, meget dybe. Jeg har prøvet det. Det er ikke spor morsomt. Men det er en alvorlig sag, og der bliver de to samer bang, altså robuste overlevende i Nordmarken, oppe i Norge og i Sverige. Ja. Men pludselig at stå ved sådan et spaltegab der, det er som at kigge ind i en haj. Sort og ubehageligt.

Men nordmændene burde jo også at blive bange. Skulle man tænke.

Nej, fordi der er spalte oppe på Hardangervidda, og Nansen havde hørt om det fra Nordenskiöld. Så Nansen var forberedt på det. Og så er det klart, i det øjeblik, du er forberedt så løser du den slags konflikter på en helt anden måde. Men med de to samer der, de var ved at skide i bukserne for at sige det rent ud.

Hvordan går det så? Det her makkerskab? Kammeratskab. Det skal jo fungere på sådan en tur.

Det har været svært. Det har været svært, fordi jo mere man bliver presset, og det gør man med tiden jo hårdere bliver det. Og jeg tror, de begge to gik i sig selv. Det er mit indtryk, når jeg læser Nansen. Han er meget diplomatisk. Han prøver at løfte dem op på noget meget, meget positivt, og det er meget smukt skrevet. Men jeg er ret overbevist om, at de er gået totalt i sig selv. De har set det som en ørkenvandring. Vi når aldrig nogensinde tilbage til livet. Der er ingen ende på det her, fordi når man kommer op på indlandsisen, så er der ikke nogen ting, det ikke andet end en hvid horisont, uanset hvor man kigger hen. Og så ser man intet. Og der er de gået i sig selv. Den her ørken, den kommer vi sgu aldrig ud af. Hvad skal vi gøre?

Hvordan forbereder man sig på sådan noget? Nu har du selv været der. Hvad tænker man, når man er der?

Det er et rigtig dejligt spørgsmål, fordi der er nogle nogle elementer i det, der er helt, helt almindeligt. Forberedelse. Amundsen sagde: Der er ikke noget, der hedder uheld. Dårlig forberedelse. Og det er meget, meget vigtigt, at man forbereder sig, og forberedelse består af flere ting. Det består af fysisk forberedelse, som er ret afgørende, fordi man skal være i kanonform, og det kan man gøre på mange måder. Og når man bor i lille Danmark. Den måde, vi gør det på, er ved at trække bildæk i skoven. Det vil sige, at man tager nogle bildæk, og så tager man en snor omkring og så en træksele rundt om brystet. Og så løber man gennem skoven, og folk tror, at man er sindssyg. Men det vender man sig meget hurtigt til, og det gør man sammen med dem, man skal til Grønland med.

Altså fysisk form. Planlægning og forberedelse er helt afgørende. Så kan det selvfølgelig være, at det med at være sammen, jo flere personer man er sammen, jo vanskeligere er det. To personer de kan klare utroligt meget. Ligesom med bjergbestigning, hvor man ofte klatrer to personer sammen. Når man klatrer tre sammen, så opstår der ofte store vanskeligheder, men når man kun har to sammen, så er man et forbundet team med hinanden og på samme måde, når man går på isen. Så et tov på, når man går gennem spalteområderne og så videre. Forbundne kar, og man kender hinanden, så risikoen er ikke så stor.

Men når man er flere, og det har jeg også prøvet, så er risikoen for, at man psykisk kan komme ud af balance. Det har jeg prøvet. Første gang jeg gik over indlandsisen, der var vi fire. En nordmand og en dansker og en englænder, og jeg. Og jeg var leder, og det var mig, der fæstede planen og ideen, og da vi kom op på isen. Alt er gået godt. Vi har været gennem nogle frygtelige strabadser, er faldet i gletsjerspalter og alle mulige ting og laviner, og hvad ved jeg. Men da vi så kom op på selve isen, hvor alting er lutter fredeligt og kysten forsvinder, så blev vores ene medlem, han blev simpelthen bange. Han ville tilbage, og det kunne vi ikke gøre. Vi var på vej. Vi havde jo nogle tidsfrister, vi skulle overholde på grund af maden og så videre og så videre. Men vi kunne ikke gå tilbage. Så vi fortsætter, og det gav os nogle ret store vanskeligheder, indtil han en dag opgav ævred og så fulgte han bare med.

Og da vi så kom over på Vestkysten, så redede han sig selv igen.

Og det virker jo sådan, når man ikke har prøvet det vildt at, man også på den måde... Ja, du kan blive bange, det er en ting, men også at opgive. Hvordan fortsætter man så?

Hvis vi vender tilbage til Nansen, hvordan i alverden tacklede de det? Er der kilder på det, skriver Nansen om, hvordan de tackler den situation?

Man hjælper med at tage skiene på og sige, at nu skal vi have ski på. Og nu går vi. Helt lavpraktisk, helt lavpraktisk. Vi skal have tøj på inden vi går ud og så af sted med slæden, og selerne skal sidde ordentligt og så videre. Hele det der, som man tænker, det behøver man da ikke sige til voksne mennesker. De er stukket ud for at forstå nogen som helst sammenhæng.

Hold da op. Det er farligt.

Med Nansen, hvordan går det for dem over isen? Altså, nu er det jo kendt for os alle, at de kommer over isen som de første. Hvordan er den tur for dem?

Ja, som jeg fortalte tidligere, så er problemerne er med at komme op på toppen. Når først man er deroppe så som leder, som Nansen har været, så har han kunne slappe af i en eller anden grad. Sagt Okay, nu er der kun 300 kilometer tilbage eller 400.

Det er ikke så slemt. Det går ned ad bakke, og han skriver altså også, at hans samer, de ser lidt lyspunkter. Og så det store lyspunkt kommer først i det øjeblik, man ser land, og det er en fantastisk oplevelse. Altså at man efter mange, mange dage og strabadser og navigation som har været kompliceret, pludselig ser kysten åbne sig ude i horisonten. Så banker hjertet af lykke, fordi så er man ved målet. Man glemmer bare, at der altså er 200 kilometer derned.

De ser vand, de ser kyst. Ser man også små bygder?

Nej, nej. Man ser profiler af bjergene, og man kan nogle gange også se havet afhængig af vejret. Og så kommer man tættere og tættere på. Så begynder spalterne at komme. Så kommer der så meget jordnære problemer med at gå udenom spalterne, og der var der så ikke sne på spalterne, og det betød, at de kunne se dem, at de kunne gå imellem, fordi revlerne er ikke noget regelmæssigt. Den måde de revler på, de revler i nogle strukturer, så man skal gå frem og tilbage mange gange for at krydse de der spalter, man kan ikke gå lige over dem. Selvom man nogle gange kan bygge en bro. Det gjorde jeg også en af gangene, men man går frem og tilbage i et virvar af zigzag for at komme igennem spalteområdet. Så kan der være vand. I søer. Det er de også ude for, fordi der ligger nogle lavninger, og så smeltevand fra sneen om sommeren danner store søer. Og så på et eller andet tidspunkt, så kan man lugte land, og det skriver Nansen også. Det er en befrielse. Det var, da vi virkelig kunne lugte landet komme til os. Og nu er vi hjemme på fast grund.

Altså hele dette skifte er jo en enorm oplevelse. Men så glemmer man igen, at der hvor man lander på isen, så er der altså langt ud til de steder, hvor der bor mennesker. Og her var der også over 100 kilometer. Det har jeg selv prøvet, og det betød, at der var endnu en ny ting, de skulle udforske her. For det første, så kommer de ned i bunden af en fjord, og det betød, at de, at de kom ud i noget der hed [...]dalen og som var meget smuk og frodig og fin. Og så kommer de ned til en fjord. Men i hvert fald da de kom ned til fjorden, så er de klar over, at for at komme ud til Godthåb, som den hed dengang, så må de sejle. Og hvad gør man så? Så bygger man en båd.

Altså de bygger en båd på stedet, efter de har krydset indlandsisen. Og hvor mange dage er de om det?

Indlandsisen, så vidt jeg husker er det 40 dage.

Og så kommer de ned til land, og så går de igennem landet, og så pludselig kan de se: Nu er der en fjord, og de skal lige ud for enden af fjorden og den eneste måde, vi kan komme ud på, det er ved at bygge en båd ved hjælp af grene og pile. Der bygger de en båd med lærred. Den var lidt utæt, men vi roede hurtigt, skriver Nansen. Helt vildt, helt vildt. Altså når man ved at der kan komme nogle voldsomme storme i det område der.

John, er det en sensation også for de folk, de møder?

De møder jo sådan nogle mennesker på vestkysten, som de fortæller: Vi kom over fra den anden side.

Der sker der jo det, at grønlænderne, eskimoerne, de forstår det ikke. Hvorfra? Ovre fra bagsiden, som det hedder på grønlandsk Tullo. Det forstår de ikke.

De tror ikke på det. De tror ikke på det. Men da han så møder europæerne, så går det op for dem, de forstår det. De havde jo hørt om Nansen og hørt om ekspeditionen, så de er klar over, at det er Nansen, der er kommet over.

Var det sådan, at man faktisk ventede dem? Altså sad der nogle ovre på vestkysten og ventede på at den her ekspedition skulle komme?

Nej. Altså Nansen vidste, at der var stibsforbindelse op til kysten og især til Nuuk, Godthåb. Det er det, der er hans mål. Men der var ikke nogen, der sad og ventede. De vidste, han ville komme på et tidspunkt, hvis han alltså kom og ikke var faldet ned i nogle spalter. Men det var han altså ikke. Og han blev indlogeret standsmæssigt, kan man sige.

Men meget kort tid efter, så synes han alligevel, at det er sgu lidt underligt det her miljø, der er her hos de danske kolonifolk.

Han flytter op til nogle eskimoer for at lære at bygge kajaker. Og så bor han i en eskimolejr og lærer at bygge kajaker. Og også samerne. De lærer også at bygge

kajakker, og det er noget, de forstår. Den måde at leve på, den filosofi, der ligger i eskimokulturen. Det kan de forstå. Og der bliver de dus med grønlændere, selv om de synes, at eskimoerne var sådan lidt snuskede og lidt underlige, så accepterer de og beundrer faktisk den evne til at lave kajak.

John, fortæl hvordan det er, når de kommer hjem, fordi sådan som jeg husker historien, så er de jo verdensstjerner, når de kommer hjem til Oslo.

Jeg har læst Amundsens erindringer, hvor han fortæller, at han står som ung dreng og ser voksne Nansen so, helten. Hvad er det for et hipe, der er i Oslo?

Det er jo fantastisk.

Især med Amundsen, fordi Amundsen ville jo gerne have været med på på Fram senere hen og kom det ikke, fordi han var for ung, sagde Fridtjof Nansen. Ja, det er så en anden sag. Det kan vi vende tilbage til, men det er klart, det har været en norsk heltegerning. Altså over alle grænser, fordi som jeg fortalte indledningsvis, at man var kørt ned til sokkeholderne. Der var ikke noget overskud i det norske samfund, og pludselig er der en helt, som blev ikke bare berømt i Norge, men i hele verden og de store polarforskere der sidenhen kom, også dem der havde været før, de måtte acceptere: Nu var der kommet en ny mand på scenen, der faktisk fyldte rigtig meget. Han overskyggede simpelthen alle. Og det gør han jo faktisk også på næste ekspedition.

Ja. Fem år senere drager han ud på Fram-ekspeditionen, som formentlig er den, han er mest berømt for. Jeg tænker, at det er åbenlyst at tænke, at han får ideen, når han oppe på isen, at han skal derop igen. Fortæller han om hvornår han får den idé at tage på Fram?

Ja, det gør han jo, altså der er flere ting. Dels så var der jo et amerikansk skib, der gik ned der hed Janet, og det gik nedovre ved Jena-floden. De kom fra Amerika og sejlede op igennem Beringstrædet, og så kom de ind i isen, og skibet blev skruet ned, og de fleste døde.

Sejlede nord om Sibirien.

De ville nord om Sibirien. Det blev kaldt Nordøstpassagen, og skibet blev skruet ned, og så nogle år efter finder man nogle vragester på Grønlands vestkyst, og det hører Nansen om og så bliver han opmærksom på: Hvordan fanden kan det være, at de kommer ovre fra Sibirien, og så ender de ovre på Grønlands kyst. Da han så kommer ind på sin tur over indlandsisen, går ude i drivisen og kan se, hvilken fart der er på isen, og hvordan den driver, og hvordan den hænger sammen. Så er han klar over, at der er en sammenhæng. Altså at der må være en strøm, som går ovra fra de sibiriske ferskvandsfloder og så op til Nordpolen, hvor de fryser. Han lavede en lang række forskning omkring det, og så hvordan det drejer ned imod Grønlands østkyst, og det er der, at teorien ligesom opstår.

Det er der han vil angribe det fra.

Nu er det jo sådan, at vi ikke har Nansens egen tale på, hvad det var for en idé, han havde med Fram. Men jeg har igen af mærkelige omveje fundet et sjovt klip, jeg gerne vil spille for dig, og jeg håber, du ikke kender det. Jeg vil gerne overraske dig.

Det er et klip fra en norsk-sovjetisk spillefilm, der hedder Bare et liv. Historien om Fridtjof Nansen. Den er fra 1968, og det bliver et lidt længere klip, men jeg synes, det er ret fint, fordi i første del, der hører man en norsk stemme fortælle lidt om samtiden. Hvad var det egentlig for en tid? Og dernæst så tager en ny stemme over. Og det er Nansen. Altså ikke er den rigtige Nansen, men skuespilleren Nansen, der står i selveste The Royal Geographical Society i London og fremlægger sine planer om netop Fram-ekspeditionen. Prøv at hør med engang.

[...]

So far, no one has reached the pole. All the same I firmly believe that I should succeed. This is my plan: From the banks of the Bering Strait runs a powerful current. I believe it runs through the north pole or very close to it. Even if frozen in, the current will carry my ship with it and slowly but surely drive it north to the North Pole. Here in London I hope to find understanding and support for my expedition.

I have only one thing to say: It is the most fantastic plan that the Royal Geographic Society has ever heard of.

Let us assume that your current does exist, Sir, although I personally doubt it, the polar ice will crush your ship, squash it like a rotten egg.

I don't agree. I shall build the ship of an unorthodox design, the shape of an egg. The ice cannot possibly crush it, no matter how great the pressure.

Og så det brændende spørgsmål John: Gjorde han det, fandt han forståelse i London? Han står foran på det tidspunkt nogle af de helt store personer. Han fremlægger sin plan: Drive med isen, måske blive første mand på Nordpolen. Giganternes, imperiernes kamp om at sætte en mand på den hvide plet. Hvad siger folk, hvad er folks reaktion?

Negativ.

Alle er imod. Stort set alle er imod. Det hænger sammen med flere ting. For det første, så havde englænderne jo en gigantisk ulykke i 1842, hvor John Franklin går ned med 140 mand. Og de forsvinder og dør. Og der mente Imperiet, altså det engelske imperium. De kunne godt finde Nordvestpassagen. De havde magt. De havde evner, de havde mandskab, og de sender en gigantisk flåde, to skibe af sted, og det hele ramler og alle dør og ikke bliver fundet og en lang, spændende historie. Og der står han i dette selskab i National Geographic og fortæller om en primitiv, simpel, stærk plan. Få mand. Et skib, som aldrig er set før. Og så driver vi med strømmen, fordi Janets planker drev med strømmen over Nordpolen.

Hvad var det, der var så, synes Nansen, genialt med skibet Fram?

Det var jo lavet på den måde... Altså der var en norsk bådbygger, og der er en stor tradition i Norge for at lave træskibe tilbage til vikingetiden. og der var en norsk bådbygger, jeg kan ikke lige huske hvad han hed. Men i hvert fald det korte af det lange er, at i samarbejde med Nansen var de klar over, at den skulle have en meget, meget rund form, sådan at når isen pressede ind på skibet at i stedet for at skibet gik ned og gik i stykker, så skulle det blive presset op af isen, og der blev lavet uendelig mange forsøg på, hvordan hele det der geometri skulle udformes.

Og da de så havde styr på det og bygger, så viser det sig selvfølgelig senere hen, at det er fuldstændig korrekt. Men også hele hele konstruktionen. Den var jo 70 centimeter tyk af planker, altså en gigantisk tømmerkonstruktion med afstivning og alverdens ting, ikke. Og alt var stabiliseret inde i skibet, så det ikke skulle blive mast. Og det var en gigantisk bedrift at lave sådan et skib. Og så er den lille besætning, som jo er en forudsætning for, det går godt.

Ja, fortæl hvordan det går.

Så kommer de afsted, og det er jo interessant, fordi de sejler langs med Sibiriens kyst, altså op langs Nordkap og så ned langs Sibiriens kyst. Og så kommer de til Jenisej og der begynder isen at dukke op, og den er tæt, og den er tæt fremover. De kan ikke komme videre frem. Nansen ville godt have været noget længere fremme, men isen var for tæt.

Og så besluttede han så at gå ind i isen og på et eller andet tidspunkt, så sidder de fast.

Og det var planen. Han vidste at de skulle fryse fast.

Fordi det blev efterår, så blev det vinter og så fryser det hele. Så går han ind i isen med Fram. Langsomt begynder de at drive, og det går endelig langsomt, og de driver, og de driver, og de driver også mod polen. Så nogle gange driver de lidt mod syd og så tilbage igen. Og sådan går det altså hele denne lange, lange, lange vinter.

Overordnet den rigtige retning.

I princippet den rigtige retning op mod Nordpolen. Ja.

Men Nansen bliver utålmodig efter den første vinter, og så da det bliver forår, så begynder han at føde planen om at gå til Nordpolen og forlade besætningen. Og det er jo en alvorlig sag på to måder. For det første at forlade skibet. Nu var han jo ikke kaptajn, han var leder af ekspeditionen. Der er en forskel. Det skal man huske. Men alligevel. Han har ansvaret for besætningen, også sammen med sin kaptajn.

Men han beslutter, og så tager han Johansen med på planen, og de træner skiløb, og de begynder at bygge udstyr og så videre og så videre. Det går der næsten et helt år med. Og da de så har bygget alt mulig udstyr, og da er han så inspireret af eskimoerne. Og det er jo interessant, fordi der kommer så den erfaring, som han laver på indlandsisen. Dels med at gå på ski, dels med at have slæder, men også kajakbygning hos eskimoerne, som han jo lærte. Der bygger de så kajaker. To kajaker, fordi han er klar over, at når isen løsner helt op, så kommer der vand imellem isflagerne. Det havde han jo set. Og så kan man bruge kajakerne til at komme frem, så hele hans eskimoviden ligger også oven i alt det andet, og så, der er gået et helt år med alle de der forberedelser, siger Nansen: Nu tager vi af sted. Nu er det Polen, det gælder.

Og så er det, med de erfaringer, han har bygget op, så har han simpelthen en kajak med på slæb, og med sig har han Hjalmar Johansenn, som er for mange, egentlig også for mig selv, har været en mand, man lidt har overset. Han blev af mange kaldt den tredje mand, der er også en bog, der hedder Den tredje mand om Hjalmar Johansen.

Fordi han senere kommer med på Amundsens ekspedition. Han er efter sigende en brølstærk mand han har med sig.

Ja, ja, men det er en trist historie med ham, fordi Hjalmar Johansson senere tager sit eget liv. Det er en helt anden historie, men fortæl om de to mænds færd på isen.

Jo altså, så begynder de at trække af sted hen over pakisen, og jeg har prøvet det selv. Jeg lavede en tur igennem Nordvestpassagen fra Grønland til Alaska og brugte Nansens teknik, og det var at have en slæde, en relativt kort slæde og så spændt en kajak oven på slæden. Og det gjorde jeg også, jeg var sammen med en nordmand i øvrigt.

Og så gik vi af sted med denne her Pulk-agtige sag. Og når der så kom åbent vand, der gik så en måned inden der åbent vand, men det er så hvad det er, så kom der åbent vand, og så kunne vi så bytte rundt på det hele. Så tog vi slæden op på kajakken, og så roede, padlede vi af sted med vores kajak. Og hele den måde, det var det Nansen gjorde. Hvor de skiftesvis måtte trække og skiftevis måtte ro, når det kom åbent vand.

På et tidspunkt, så er de klar over, at målet med Nordpolen, det må de opgive, fordi strømmen. Strømmen er så stærk, og den går på det sted, hvor de er, der går den faktisk vestover. Det betød, at Nansen var klar over, at på et eller andet tidspunkt, så ville han så ende i Atlanterhavet. Han ville ikke komme til Grønland, fordi så skulle han længere nordpå, og han skulle helt op til Nordpolen for at nå til Grønland. Så der siger han: Nu må vi prøve at søge land, og så vender han om og går i en retning, hvor han har nogenlunde styr på, hvor han ville ende.

Kejser Frans Josefs land, som det hedder. Måske Spitsbergen, men altså først og fremmest kejser Frans Josefs land. Og han kan navigere, og det er meget, meget vigtigt, fordi når man går ude i Ishavet, så er det som på indlandsisen. Du kan ikke se nogen fikspunkter. Der vender de om, og så går de sydpå mod land. Så sker der uheldigvis det, at de har problemer med deres chronometer. Altså deres ur går i stykker, og de ved ikke helt, hvor lang tid uret havde været i stykker. Det er et stort problem, fordi man bruger uret til at få længdegraden med. Selve bredden er relativ enkel når man har sekstant, det brugte vi også på indlandsisen. Den er let at få, bare når solen kulminerer. Altså når klokken er 12, så har man sin breddegrad med nogle få udregninger. Det er meget simpelt, men længden den er besværlig. Der skal man have tidsfaktoren ind i forhold til Greenwich, og det kan være rigtig svært.

Vikingerne havde en særlig metode som jeg ikke skal komme ind på, men Nansen har altså urer og Chronometer, og de er gået i stykker, og det er de nogle dage, og så får de rettet op på det og er derfor usikker på, om retningen nu er den rigtige. Derfor går han altså lidt mere østover, end han egentlig nok skulle have gjort.

Men det gør han så. Og så ender han så efter store strabadser på nogle små øer. Så gentager sig igen hele den historie, som der skete på indlandsisen, hvor at han skriver meget malende om, hvordan det var, pludselig kunne vi se nogle øer i horisonten. Og så går der flere uger inden, nærmest inden de når ind. Men altså hele den følelse af, at der er land, der er redningen derude, hvor disse øer ligger.

Fortæl, hvad det er for et drama, der udspiller sig. Men jeg husker, at Hjalmar Johansen faktisk påstår, at han er med til at redde livet på Nansen i den her lange lange periode, de er deroppe. Det er så ufattelig strabadserende.

Der sker flere utrolige ting. For det første er der på et tidspunkt, hvor de går op på nogle isskoser for at skue ind i: hvor er vi henne? Hvad er det for noget? Da de kommer ned igen, så er kajakkerne drevet ud. De har ikke fået sat dem ordentlig fast. Og så har de så lavet en katamaran, de har surret dem sammen med slæderne ovenpå, og så var den på vej ud i et meget stort åbent havneområde. Og så er der kun én ting at gøre, og det er Nansen... Han springer i vandet, og hvad er der, plus en halv grad. Han springer i vandet, og han svømmer ud til denne båd. Han får ligesom kæmpet sig op på båden og kommer ind til land, og så får han noget tørt tøj på af Johansen og så videre. På et tidspunkt får de besøg af hvalrosser, som også var ved at slå dem ihjel. De bliver også angrebet af en bjørn og Nansen får den skudt i sidste øjeblik. Der er masser af dramatik i den rejse her. Men det er jo ikke det, som Nansen lægger meget op til. Han skriver om det. Han skriver det er alvorligt og så videre. Men det er ikke noget dramatisk højdepunkt.

Det dramatiske højdepunkt er: Hvornår er der land?

Og John lige nu er du dér, hvor jeg håber, du skulle være, hvor du fortæller, hvordan det var for dem at være der. For det har vi fundet lyd på. Nansen, der fortæller, hvordan det er at være der. Måske overrasker jeg dig igen. Jeg har fået det her lydclip fra det norske nationalbibliotek. Spændende. Og jeg har valgt lige at oversætte det så godt, jeg nu kan. Jeg er halvt svensk, så jeg forstår det nordiske sprog nogenlunde, og jeg har forsøgt at oversætte det, for det kan være lidt svært at høre bagefter. Så jeg oversætter lige Nansens ord, så godt jeg kan, og så hører vi den rigtige lydfil bagefter.

Nansens ord om, hvordan det er at være oppe på isen.

Har du følt den store hvide stilhed, vovede det ukendte. Trådt den uberørte vej, mærket kortets hvide flækker? Har du savnet, sultet og sejret? Vokset dig større i denne storhed? Gjort ting blot for dødens spænding og ladet andre snakke om det. Har du set Gud i hans storhed, hørt den lyd, at naturen brækker? Set de enkle ting. De sande ting. De tavse mænd som gør ting. Da har du lyttet til vidderne, der kalder på dig. Ja vidderne, de ukendte med dødens og eventyrets glans over havet. Nu kommer Nansens egne ord.

Fantastisk. Det er altså stærke sager.

Men fantastisk. Og så var han jo høj og en flot mand og så dén stemme. Det er utroligt.

Og John, hvad... jeg tænker...

Men vi kunne snakke dagevis som Nansen, fordi nu er de ude på denne ekspedition, som gør, at de ikke når Nordpolen, men de når højere end noget mennesket før har været mod nord.

Og så kommer de hjem til Fram, og det er sikkert flere dages snak også om, hvordan de så kom hjem til Norge. Og da de kom hjem til Norge, er han jo et endnu større navn, end han var tidligere.

Hvad sker der så med Nansens liv, for så tager det pludselig en drejning, og han bliver lige pludselig alt mulig andet end polarforsker.

Altså at de to overhovedet kommer hjem er fuldstændig underligt. Og Nansen takker eskimoerne.

Altså vi skal lige have en sløjfe på den historie. Fordi en ting er at komme til land, men at overleve endnu en vinter oppe på Kejser Franz Josefs Land, som er det nordligste landområde på kloden, er i sig selv fuldstændig vanvittig. Og igen er det eskimoerne, hvor at han laver en hytte, bruger hvalrosskind, drivtømmer, og så sidder de i den lille hytte en vinter. De er der i et helt år, men hvor de stort set ikke kan komme ud, og hvor de bliver angrebet af bjørne. Og der sker ufattelige ting, hvor de har lys med med tran fra hvalrossen, og de lever af isbjørnekød, der skal koges for ikke at få trikiner, og det er en fantastisk historie. Og så hvordan de så kommer frem til og møder en engelsk ekspedition. Jackson, som har et skib, der kommer osv., så er han så reddet, og der er de begge to undskyld, reddet. Men det år de bruger på kejser Franz Josefs Land, er fantastisk.

Og resten af ekspeditionen, der sidder tilbage på Fram og ikke aner, hvor de er.

Ja, man anede ikke, hvor Fram var henne. Nansen kommer først frem, og så kommer meddelelsen om at Nansen er i live. Men hvor var skibet henne? Hvad var der sket? Og

så går der ikke ret lang tid. Så kommer meddelelsen om, at Fram er i syne. Nu kommer Fram til Tromsø. Så forenes de to hold. Det er fuldstændig utroligt. Det er fuldstændig utroligt. Altså lige så utroligt som faktisk at de også krydser hinandens spor oppe nordpå med ti dages mellemrum, hvor skibet sejler forbi, er drevet forbi, at de har været der. Men altså de mødes, og det er jo et fantastisk gensyn.

Fortæl om eftertiden. Nu har vi heller ikke forfærdelig lang tid, men de sidste par minutter: Hvad var det Nansen blev bagefter hans store arktiske ekspeditioner?

Han var humanist for det første. Han får Nobelprisen i 1922 så vidt jeg husker. Og han laver Folkeforbundet. Altså det som siden hen blev til FN, og han laver nu et Nansen-pas, et internationalt pas, som gør, at andre, som har problemer med at rejse rundt i verden, kan rejse rundt i verden.

Plus selvfølgelig den norske selvfølelse. Altså han løfter Norge ud af det tunge dynd ind på verdensmarkedet. Ligesom de gjorde med olien for ikke så mange år siden. Men altså Norge blev løftet ud af den der fortid og får selvtilid. De får en nation. Vi kan selv, vi kan klare det, og det ligger stadig hos nordmændene. Jeg har masser af dejlige oplevelser med nordmænd. Jeg har rejst med dem, jeg har rejst med [...] i et halvt år, os to alene gennem Nordvestpassagen. Jeg kender den norske sjæl, og de er stolt som ind i helvede. Jeg forstår dem godt og de er sindsygt dygtige.

Og så var han jo, som vi også startede med at sige, en inspiration for mange... For dig. For mange af dem er, der fulgte med. For Amundsen.

Og for videnskaben. Der ligger jo den ene afhandling efter den anden. Ligesom i øvrigt med Knud Rasmussen på hans store 5. Thule-ekspedition. Der kom jo en masse fine beretninger ud, og det gør der også med Nansen. Altså folk om bord og også andre forskere brugte materialet omkring blandingen af ferskvand og saltvand, strømmenes bevægelse og så videre, som har haft enorm indflydelse på forståelsen af alt, hvad der foregår i Det Arktiske Ocean.

Og så er jeg glad for, at du nævner Knud Rasmussen, fordi så giver vi Knud de sidste ord omkring Nansen. Tilbage til mindetalen i det norske geografiske selskab. Knud Rasmussens mindetale lige efter at Nansen er død.

Og det er altså Knuds ord her. Og nu er vi kommet sammen for at mindes ham, mindes dette stærke håndtryk, det gode, milde smil og den varmeste og stærkeste stemme, der nogen sinde har lydt i denne hal. Vi kan ikke skjule den sorg, vi føler over, at han forlod os, for en mand som Fridtjof Nansen bliver aldrig færdig. Og vi synes, at vi endnu havde så svært ved at undvære ham. Men for sorgen over tabet skal vi derfor ikke glemme glæden over alt det, han gav os. Lade den beherske os ved denne mindefest. Lykkelig den nation, der fostrede en sådan søn. Lykkelig den ungdom han altid vil adle, altid begejstrer, han som trods alder aldrig blev gammel.

Det er jo smukt.

Det er Knud Rasmussen. Det er meget smukt og flot, og det er jo rigtigt. Han døde tre år efter selv.

Tak for i dag. Tusind tak for din historie.

Det var hyggeligt.

Den yderste grænse er produceret af Kontoret Juhl og Brunse for Nationalmuseet og Radio Loud.

Særlig tak til NRK, Det norske nationalbibliotek, SVT, SR, SF Studios, Grenna Museum, Det Danske Filminstitut og DR. Find serien på vorestid.dk eller der, hvor du normalt finder dine podcast.